

VÍTĚZSLAV GARDAVSKÝ (1923–1978) – VOJENSKÝ REFORMÁTOR, FILOZOF A SPISOVATEL

Stanislav Polnar

1 Úvod

Osobnost plukovníka doc. PhDr. Vítězslava Gardavského, CSc., je úzce spjata s armádou, filozofických myšlením a jihomoravskou metropolí Brnem. Za jeho neplodnější období lze považovat šedesátá léta minulého století, kdy usiloval o smíření marxistické filozofie s křesťanstvím¹ a zároveň se stal v prostředí brněnské Vojenské akademie Antonína Zápotockého (VAAZ) čelným představitelem reformované vojenské vědy a pedagogiky. Podepsal též rozhodující veřejně angažované dokumenty, zejména pak výzvu *Dva tisíce slov*.² Ztotožnil se i s návrhem zásad československé vojenské doktríny, která vznikla pod názvem *Memorandum 68* na půdě pražské Vojenské politické akademie Klementa Gottwalda (VPA KG).³ Jednalo se pro Sověty o tak nepohodlnou instituci, že si vymohli slib jejího zrušení ještě před 21. srpnem 1968.⁴ Vítězslav Gardavský se jako originální a nejenom na uniformě nezávislý intelektuál se všemi těmito proudy ztotožnil. Prosadil se též jako dramatik. Dne 7. dubna 1968 měla na půdě Státního divadla v Brně premiéru jeho divadelní hra s biblickými motivy *Já, Jákob*.⁵ I ona vyčnívala z průměru tehdejší divadelní tvorby.⁶ V průběhu normalizačních sedmdesátých let Gardavský za svou duchovní svěbytnost zaplatil a nedožil se tak svobodnějších poměrů, v nichž by mohl sklidit

¹ JEMELKA, Petr: *Vítězslav Gardavský – pozapomenutý brněnský filozof*. Studia Philosophica, 57, 2010, s. 79–82, s. 79.

² Plným názvem *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem* (6. červen 1968). Výzvu sepsal spisovatel Ludvík Vaculík a patří vedle Akčního programu KSČ k nejznámějším dokumentům reformního procesu let 1968/69. Sověti i českoslovenští konzervativci text označili za výzvu ke kontrarevoluci.

³ Vojenský ústřední archiv – Správní archiv Armády České republiky (dále jen VÚA – SA AČR) Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, vyhodnocení třídně politických a morálních kvalit vojáků v záloze, 3. 1. 1975.

⁴ NAVRÁTIL, Jaromír: *Dzúrovo velení ČSLA a jeho nástupnická strategie (I): příspěvek k dějinám roku 1968*. Historie a vojenství, XL, 1991, č. 6, s. 70–94, s. 80–81.

⁵ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Já, Jákob: hra na biblické motivy*. Praha 1969.

⁶ KROČA, David: *K problému problémové dramatiky: Já Jákob Vítězslava Gardavského*. Bohemica Litteraria, 13, 2010, č. 1–2, s. 189–197, s. 189.

alespoň část uznání za své nesporné intelektuální výkony. I proto má smysl si připomenout jeho s vojenskou profesí spjatou životní a vědeckou dráhu.

2 Od počátků do konce padesátých let

Vítězslav Gardavský pocházel ze severní Moravy, kde se narodil 23. října 1923 v Zábřehu (nyní součást Ostravy) do učitelské rodiny. Žil poté v Kobeřicích, ale záhy odešel studovat osmileté Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži,⁷ které ukončil v roce 1942. Studium absolvoval v klauzuře semináře, kde vládl přísný denní režim. Od pěti hodin ráno do deseti večer obsahoval výuku, osobní studium, modlitby a kontemplace.⁸ Gardavský tak získal vytrvalost, pracovitost a schopnost sebezapření, což mu prospělo v jeho budoucí vojenské kariéře. Nepokračoval však dále v kněžských studiích, naopak do konce války musel pracovat v rámci totálního nasazení jako dělník v německém průmyslu (Viedeň, Lipsko). Po osvobození se zapsal na pražskou filozofickou fakultu Karlovy univerzity, kterou ukončil v roce 1949 dvěma státními zkouškami z češtiny a filozofie, přičemž do Komunistické strany Československa (dále jen KSČ) vstoupil již o rok dříve.⁹ Před nástupem základní vojenské služby v roce 1950 se živil jako pomocný učitel na gymnáziích v Praze a Novém Bydžově. S uniformou spojil i svou další profesní dráhu a rozhodl se pro kariéru vojenského pedagoga. Po krátkém působení na Vojenské škole Jana Žižky z Trocnova v Moravské Třebové začal od září 1953 vyučovat na Vojenské technické akademii Antonína Zápotockého v Brně. Zde zprvu učil mezinárodní vztahy a poté se zasloužil o vytvoření samostatné skupiny a posléze katedry marxisticko-leninské filozofie.¹⁰ V roce 1956 dosáhl mimořádného povýšení do hodnosti majora a v září téhož roku byl ustanoven zástupcem náčelníka katedry dialektického a historického materialismu a dějin Komunistické strany Sovětského svazu (dále jen KSSS). Profiloval se zejména jako učitel filozofie, ale byl všestranně použitelný i pro výuku jiných sociálně-ekonomických oborů.

XX. sjezd KSSS v únoru 1956 a z úst Chruščova přednesená kritika staliniismu ovlivnily i tak kriticky vnímavého člověka, jakým byl Vítězslav Gardavský.

⁷ NOVOTNÁ KUDRNOVÁ, Kateřina: *Filosofický odkaz v dramatickém a literárním díle Vítězslava Gardavského: bakalářská diplomová práce*. Brno 2010, s. 8.

⁸ HLAVÁČEK, Libor: *Vítězslav Gardavský: filosof, dramatik, básník, spisovatel – a voják...* Brno 1993, s. 17.

⁹ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, řádné hodnocení za dobu od 1. 1. 1966 do 30. 6. 1969, s. 1.

¹⁰ GARDAVSKÝ, Vladimír: *Kdo byl Vítězslav Gardavský: pedagog, filozof, voják, spisovatel, člověk*. Kroměříž 2000, s. 9.

Začal zpochybňovat vedoucí úlohu KSČ a ve svém myšlení zvýraznil společenskou úlohu inteligence více, než bylo únosné pro atmosféru padesátých let. Následovala stranická důtka a převelení na podřízené místo propagandisty u útvaru. Jeho tehdejší kritikové mu vytýkali přetrvávající náboženské cítění a s třídním vidění světa neslučitelné všelidské humanitní ideály.¹¹

3 Zlatá šedesátá

V přece jen svobodnějších šedesátých letech prožíval Vítězslav Gardavský vrchol své vojenské, vědecké, pedagogické a literární činnosti. V letech 1960 až 1967 zastával pozice učitele a staršího učitele katedry marxistické filozofie VAAZ.¹² Ač se jednalo o technicky zaměřenou vojenskou vysokou školu, byl považován za jejího nejlepšího pedagoga a jeho filozofické přednášky hodnotila drtivá většina posluchačů jako zcela výjimečné. V roce 1964 obhájil po úspěšném složení kandidátských zkoušek dizertační práci na téma *Katolicismus a Německo*. Vědecká rada VPA KG v Praze mu následně udělila titul kandidáta filosofických věd. V rozvíjení tématu dále pokračoval při přípravě habilitační práce pod názvem *Fenomén Německo*¹³ a z toho titulu byl v roce 1965 vyslán na studijní cestu do SRN. V roce 1966 se pak stal členem Ústředního výboru Socialistické akademie.¹⁴ Gardavského habilitační řízení úspěšně proběhlo v roce 1967 na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně a ministr školství jej následně jmenoval docentem filozofie.¹⁵ V témže roce se uskutečnila publikace jeho habilitačního spisu v nakladatelství Svoboda. Byť se jednalo o filozofickou studii k dialektice univerzalizmu a partikularismu, měl text výrazné dopady i na teorii obrany státu. Německá otázka v optice bezpečností hrozby byla ostatně vlastní vojenskému myšlení po celou dobu trvání samostatného Československa. Gardavský reálnost této hrozby do značné míry zrelativizoval, když od sebe oddělil geografickou či

¹¹ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, vyhodnocení třídně politických a morálních kvalit vojáků v záloze, 3. 1. 1975, položka č. 17.

¹² VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, vyhodnocení třídně politických a morálních kvalit vojáků v záloze, 15. 5. 1970, s. 1.

¹³ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, řádné hodnocení za dobu od března 1963 do března 1966.

¹⁴ Dle sovětského vzoru byla československá Socialistická akademie založena již v roce 1936. Jejím cílem se stala osvěta, dobová propaganda a pořádání přednášek na různých místech či podnikcích pro tehdejší pracující. I ona se v šedesátých letech podílela na reformních snahách.

¹⁵ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, služební politická charakteristika ze dne 14. 8. 1969.

geopolitickou stránku problému a jeho složku jevovou. Jinými slovy řečeno, reálné mezinárodně politické postavení zejména Německé spolkové republiky (dnes SRN) nebylo totožné s našimi tehdejšími představami o něm, jež do značné míry určoval konkrétní politický, historický či propagandistický diskurz.¹⁶ Plukovník Gardavský z toho pro potřeby vojenské vědy nevyvozoval konkrétní závěry, spíše usiloval o vytvoření nového metodologického přístupu.

Jako marxistický filozof se Vítězslav Gardavský vřadil do školy československého marxismu, jenž se výrazně prosazoval právě v šedesátých letech 20. století. Jeho celoživotní ambicí se stalo rozvíjení marxistických koncepcí tak, aby jejich myšlenkový odkaz získal trvalou hodnotu a použitelnost pro příští generace.¹⁷ Výrazně v tomto ohledu ovlivňoval prostředí katedry filozofie VAAZ, a tím i filozofické koncepce tehdejší války. Zaměření tohoto pracoviště vedeného plukovníkem doc. Ludkem Matyskou¹⁸ vycházelo ve své podstatě ze stanoviska, že světová raketová a nukleární válka je způsobila ohrozit samotné základy lidské existence, a že si to oba znepřátelené tábory kapitalistických a socialistických zemí uvědomují. Reálná hrozba zničení civilizace vodíkovými bombami tak přirozeně vedla k preferenci lokálních omezených válek, jež mohly vrátit fenoménu války jeho „sociální užitečnost“¹⁹ jako aktivního nástroje k dosahování politických cílů. Brněnští vojenští filozofové ostatně předpovídali soumrak atlantického partnerství v NATO s ekonomickým a vojensko-politickým osamostatněním západní Evropy. Poukazovali přitom na emancipační postoje Francie²⁰ a jejího prezidenta Charlese de Gaulla (teorie evropské „třetí síly“).²¹

Vítězslav Gardavský však nepěstoval marxistickou filozofii pouze pro vojenské účely a na vojenské vysoké škole. Právě naopak svou vědeckou práci rámec armády velmi brzy přesáhl. V tomto ohledu se pro něj stala vlastní neochvějná víra v realnost a užitečnost křesťansko-marxistického dialogu. Gardavský byl hluboce přesvědčen o společném základu obou světonázorových konceptů, jenž je bytostně vlastní našemu evropskému civilizačnímu okruhu. Rozpory mezi nimi přičítal pouze rozdílům v pochopení a historickém pro-

¹⁶ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Fenomén Německo: studie ke konkrétní dialektice univerzalizmu a partikularismu*. Praha 1967, s. 208–209.

¹⁷ DAUŠOVÁ, Dana: *Konceptualizace náboženství v díle Vítězslava Gardavského: bakalářská diplomová práce*. Olomouc FF UP 2019, s. 6.

¹⁸ VŮA – SA AČR Olomouc, osobní spis Luděk Matyska, návrh na připsání k obhajobě habilitační práce ze dne 22. 8. 1964.

¹⁹ *Marxistická filosofie: Věda, dějiny, člověk*. Brno 1966, s. 140–141.

²⁰ V roce 1966 vystoupila Francie z vojenských struktur NATO.

²¹ *Marxistická filosofie III.: antikomunismus, křesťanství, evropská myšlenka*. Brno 1967, s. 92.

žívání.²² V tomto ohledu vycházel zajisté i z osobních zkušeností při studiu na kroměřížském arcibiskupském gymnáziu. Ač sám marxista, usiloval vždy o hluboké pochopení a porozumění křesťanství, aniž by jej zároveň apriorně kritizoval. Oficiální československá marxisticko-leninská filozofie jej proto odsuzovala za podceňování společenského vlivu náboženství.²³

Gardavského progresivní názory na soužití ateismu a víry v socialistické společnosti byly publikovány ještě před vypuknutím Pražského jara, a to ve spisech *Bůh a nevěřící svět* (1966) a *Bůh není zcela mrtev* (1967). Marxistický ateismus pro něj zůstal vždy základní hodnotou duchovního světa socialistického člověka. Křesťanská problematika však měla být pro marxistické myšlení výzvou, předmětem pronikavých úvah a zdrojem vlastní kultivace.²⁴ Křesťan mohl naopak Boha a víru chápat také jako pohnutku pro společensky odpovědnou a prospěšnou aktivitu, a nikoliv pouze jako světonázorovou oporu či náboženský sen.²⁵ Marxista Gardavský nevyzdvíhal automaticky ateismus nad víru. Na semináři konaném Socialistickou akademií 9. a 10. února 1967 na Živohošti ostře vystoupil proti tzv. ateismu bezideovému, tedy světonázorovému stanovisku bez náboženské víry i světských idejí, jinak řečeno konzumnímu materialismu. Označil jej za bezcenný a bezmocný, doslova za nemoc duše.²⁶ Je tedy zřejmé, že se Gardavského životní dílo *Bůh není zcela mrtev* stalo důležitým pokusem o navázání dialogu mezi marxisty a křesťany, který v československých podmínkách iniciovali filozof Milan Machovec a protestantský teolog Josef Lukl Hromádka. Tento proces vyvrcholil vzájemným setkáním obou ideových skupin ve dnech 27. až 30. dubna 1967 v Mariánských Lázních.²⁷

²² BARTOŠ, Vít: *K předpokladům marxistického univerzalizmu v díle Vítězslava Gardavského*. In: LANDA, Ivan – MERVART, Jan a kol.: *Proměny marxisticko-křesťanského dialogu v Československu*. Praha 2017, s. 231–244.

²³ BUBÍK, Tomáš: *Úvod do české filozofie náboženství*. Pardubice 2009, s. 150.

²⁴ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Bůh a nevěřící svět: k problematice církvi a marxistického ateismu*. Brno 1966, s. 38.

²⁵ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Bůh není zcela mrtev: úvaha o křesťanském teismu a marxistickém ateismu*. Praha 1967, s. 187.

²⁶ Socialistická akademie Praha: *Stenografický zápis semináře o ateismu konaného ve dnech 9. a 10. února 1967 na Živohošti*, s. 8.

²⁷ ZOUHAR, Jan: *Česká filozofie v šedesátých letech: poznámky k tématu*. Brno 2009, s. 107.

4 Ve víru Pražského jara

V polednovém vývoji bouřlivého roku 1968 předurčila naznačená myšlenková a vědecká výbava Vítězslava Gardavského k tomu, aby se vyjádřil zásadním způsobem k vojenské a v širším rámci i celospolečenské reformě. Výrazně se politicky angažoval na platformě demokratického socialismu a působil ve výboru KSČ v rámci VAAZ na úseku kateder společenských věd. Z této pozice a funkce zástupce náčelníka katedry filozofie (1967–1969, plukovníkem jmenován k 1. květnu 1968) zásadně působil na ostatní vojenské akademiky a posluchače. Jako člen základní organizace KSČ se stal radikálním přívržencem konce působení politických orgánů v Československé lidové armádě (dále jen ČSLA), zrušení Hlavní politické správy i vedoucí úlohy KSČ v ozbrojených silách.²⁸ Z titulu literárně činného autora dal podnět a z vlastní iniciativy organizoval Výbor na obranu svobody slova a tisku. Jak již zaznělo v úvodu, podepsal výzvu *Dva tisíce slov* a zejména nejdůležitější vojensko-politický dokument reformované vojenské vědy, tak zvané *Memorandum 68*.²⁹

Memorandum vzešlo z duchovního podhoubí pražské VPA KG, jejímž rektorem byl na začátku roku 1968 zvolen v demokratických a tajných volbách Vojtěch Mencl,³⁰ československý historik a za normalizace člen disentu a propagátor samizdatu. Gardavského podpis pod tímto textem nebyl vzhledem k zaměření jeho vědecké práce náhodný. Jako signatář memoranda usiloval o vědecké zkoumání a objektivní stanovení československých státních zájmů v oblasti vojenství, a to nikoliv na základě sovětské dominantní pozice v organizaci Varšavské smlouvy.³¹ Deformované alianční vztahy se udržovaly i neustálým odvoláváním se na domnělou hrozbu německé agrese a revanšismu usilujícího o odčinění německé porážky ve 2. světové válce. Ve skutečnosti však tato Sověty prezentovaná hrozba plnila stále silnější úlohu vykonstruovaného, umělého a dodatečného faktoru, jenž měl upevňovat rozpadající se soudržnost socialistického společenství.³² Gardavského filozofické závěry ze

²⁸ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Luděk Matyska, vyhodnocení třídně politických a morálních kvalit vojáků v záloze, os. č. 81887.

²⁹ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, vyhodnocení třídně politických a morálních kvalit vojáků v záloze, os. č. 81867.

³⁰ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vojtěch Mencl, životopis, příloha k čj. 5042.

³¹ Varšavská smlouva existovala v letech 1955 až 1991 jako vojensko-politický pakt zemí východní bloku, jenž v období studené války sloužil jako prostředek k realizaci velmocenské politiky SSSR.

³² Dokument č. 34: 1968, 4. červen, Praha. – *Memorandum třiceti vědeckých pracovníků Vojenské politické akademie a Vojenské technické akademie s návrhem československé vojenské doktríny, zasláné náčelníkem Vojenské politické akademie V. Menclm prvnímú tajemníkovi*

spisu *Fenomén Německo* s tím plně souzněly. Kruh brněnských vojenských filozofů na VAAZ v tomto kontextu zpochybnil i Marxovo rozdělování válek na spravedlivé a nespravedlivé. Vítězslav Gardavský a jeho kolegové poukázali na skutečnost, že problematiku války nelze považovat za ústřední téma marxismu. Tím vždy zůstávala lidská emancipace člověka a analýza všech možností a cest k dosažení tohoto cíle.³³

Okupace 21. srpna 1968 zprvu nijak nezastavila Gardavského vědeckou a literární činnost ve veřejném prostoru. Aktivně pracoval ve Svazu československých spisovatelů,³⁴ souběžně s VAAZ vyučoval i na Janáčkově akademii múzických umění v Brně (1968 – 1970)³⁵ a účastnil se práce v komisi Ústředního výboru KSČ pro církevní otázky. Koncem roku 1968 podnikl přednáškové turné o náboženské a ateistické problematice ve Spojených státech amerických. Na zpáteční cestě pak jednal o publikaci svých textů v Londýně.³⁶ V roce 1969 vychází jeho filozofický esej *Naděje ze skepse*,³⁷ jenž se stal Gardavského reakcí na krizi velkých myšlenkových soustav v prostředí moderní technické civilizace. Odmítl v něm ryze vědecké či mocenské řešení problémů. Načrtl naopak cestu dialogu mezi křesťanstvím a marxismem s cílem pojmenovat deformace, jež obě hnutí do vývoje lidstva vnesla. Shrnující a syntetický charakter mělo i *Informatorium marxistické filosofie*, jež jako učební pomůcku vydala VAAZ v témže roce.³⁸ Přes stíny nastupující okupační reality mohl bilancovat své literární úspěchy. Počet jeho publikovaných textů se vyšplhal k úctyhodným dvěma stům.

ÚV KSČ A. Dubčekovi jako příspěvek k tvorbě základních dokumentů pro XIV. sjezd KSČ. In: BENČÍK, Antonín – NAVRÁTIL, Jaromír – PAULÍK, Jan: Vojenské otázky československé reformy 1967–1970: vojenská varianta řešení čs. krize (1967–1968). Praha 1996, s. 137–143.

³³ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Filosofie na večerní universitě: učební skripta*. Praha 1968, s. 198.

³⁴ Svaz československých spisovatelů (dále jen SČSS) vystupoval jako profesní a odborová organizace v letech 1949 až 1969, která zastupovala spisovatele, literární vědce, literární kritiky a též předkladatele. Normalizátoři ji zrušili a nahradili Svazem českých spisovatelů (na Slovensku Svazem slovenských spisovatelů).

³⁵ JURMAN, Hynek: *Čítanka Vysočiny*. Štěpánov nad Svratkou 2009, s. 160.

³⁶ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, řádné hodnocení za dobu od 1. 1. 1966 do 15. 5. 1970, příloha I.

³⁷ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Naděje ze skepse*. Praha 1969.

³⁸ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Informatorium marxistické filosofie*. Brno 1969.

5 Normalizační pád

Gardavského veřejná a literární činnost v šedesátých letech a vrcholící v procesu Pražského jara však nemohla zůstat bez odezvy posilující normalizační moci. Od 1. května 1969 probíhalo průběžné hodnocení vojáků z povolání, jež směřovalo k prověření jejich vztahu k politice KSČ a stalo se nástrojem k provedení hromadných čistek.³⁹ Normalizátoři v ČSLA vytýkali Vítězslavu Gardavskému zejména podpisy *Dvou tisíc slov*, *Memoranda 68* a autorské básně k poctě činu Jana Palacha, jíž měl uškodit posrpnové konsolidaci. Tvrdé kritice byl podroben rovněž za reformní činnost svého podřízeného z katedry filozofie podplukovníka Jiřího Sedláka, jenž byl koncem roku 1971 odsouzen Vyšším vojenským soudem v Táboře⁴⁰ na deset měsíců nepodmíněně.⁴¹ Za tyto politické „chyby“ se plukovník Gardavský ocitnul na přelomu let 1969/1970 v kádrové dispozici velitele VAAZ a 16. července 1970 se dočkal vyloučení z KSČ. 30. listopadu téhož roku pak následovalo propuštění do zálohy. Od 3. ledna 1971 nastoupil do zaměstnání u brněnského národního podniku GEOTEST jako dělník-čerpadlář.⁴² Gardavského manželka Jindra byla vyškrtaná z KSČ a nemohla vykonávat své původní zaměstnání na brněnských Veletržích. Postih se nevyhnul ani jejich dcerám, jež nemohly studovat obory, pro něž měly předpoklady. Pracovaly poté jako zahradní dělnice a učitelka na základní škole.

Vynucený odchod z armády v roce 1970 a administrativní přearazení Vítězslava Gardavského do manuálních profesí či diskriminace rodinných příslušníků nebyly jedinými perzekučními akty komunistické normalizační moci, jež jej postihly. V průběhu sedmdesátých let se bezpečnostní složky pokusily využít jeho bohaté a nekonformní literární činnosti ke kriminalizaci jeho osoby. Jednalo se nejprve o údajnou zahraniční publikaci⁴³ výňatku z jeho

³⁹ MADRY, Jindřich: *Počátky normalizace a armáda (duben – srpen 1969)*. Historie a vojenství, XLII, 1993, s. 3–49.

⁴⁰ Rozsudek T 15/71, tr. činy hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele a hanobení národa, rasy a přesvědčení.

⁴¹ NOVOTNÍK, Jiří – CHRASTIL, Sylvestr (ed.): *Vojáci, kteří neztratili svou čest*. Praha 2002, s. 114.

⁴² VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, Městská vojenská správa Brno – zhodnocení plk. v záloze Gardavského za dobu od jeho propuštění do zálohy dnem 30. 11. 1970.

⁴³ V tehdejších poměrech hrozil za nedovolenou publikaci textů, jež byly kritické k normalizačnímu režimu, trestní postih za pobožování dle ust. § 100 trestního zákona ze dne 29. 11. 1961 č. 140/1961 Sb.

již zmíněné knihy *Bůh není zcela mrtev*,⁴⁴ roku vydání 1967 v nakladatelství Československý spisovatel.⁴⁵ V roce 1974 totiž vyšel v Mnichově sborník *Marxisten und die Sache Jesu*,⁴⁶ jehož spolueditorem se stal normalizací taktéž postižený a již zmíněný český filozof Milan Machovec. Podobně jako Vítězslav Gardavský i on svým dílem propagoval marxisticko-křesťanský dialog.⁴⁷ Vyšetřovatel Federálního ministerstva vnitra, odboru vyšetřování StB Brno, prováděl od ledna 1974 objasňování věci dle trestního řádu.⁴⁸ Gardavský se hájil s tím,⁴⁹ že k publikaci v zahraničí nedal své svolení a protestoval proti tomu dopisy československé autorskoprávní agentuře DILIA⁵⁰ i mnichovskému nakladatelství Kaiser Verlag. Po znaleckém zkoumání a učiněných předkladech z němčiny však vyšetřovatel StB dospěl k závěru, že sborník *Marxismus* a věc Ježíšova žádné fragmenty Gardavského textu neobsahuje a není možné tudíž vyvozovat trestní odpovědnost žádné konkrétní osoby.⁵¹

Od roku 1974 začal Vítězslav Gardavský pracovat v JZD Prosetín v okrese Žďár nad Sázavou jako zásobovač a skladník. V této obci vlastnili s manželkou již od šedesátých let rekreační objekt, což mu umožnilo vzdálit se z teď již nepřátelsky naladěného Brna. Nepřestával zde literárně tvořit a vznikl zde například cyklus padesáti dvou osobně a kontemplativně laděných krátkých básní pod titulem *Přibližně tečna*.⁵² Dílo vyšlo jako samizdat, což pro něj byla jediná publikační možnost v nesvobodné době. A nebylo Gardavského dílem

⁴⁴ Gardavského stěžejní dílo však vycházelo legálně v překladech i navzdory počátku normalizace: v nizozemštině (Baarn 1970), švédštině (Stockholm 1970), němčině (München 1971) či španělštině (Salamanca 1972). Navzdory perzekucím v Československu tak nadále zvyšovalo jeho mezinárodní věhlas.

⁴⁵ GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Bůh není zcela mrtev: úvaha o křesťanském teismu a marxistickém ateismu*. Praha 1967.

⁴⁶ FETSCHER, Iring und MACHOVEC, Milan: *Marxisten und die Sache Jesu*, München 1974.

⁴⁷ ČURDA, Vojtěch: *Filosofické putování Milana Machovce*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis, LIII, 2013, s. 155–173.

⁴⁸ Postup dle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu č. 141/1961 Sb.

⁴⁹ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS) Praha, fond Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, sign. V – 10043 Brno, zápis o výpovědi ze dne 14. 1. 1974 – doc. PhDr. Vítězslav Gardavský.

⁵⁰ DILIA, Československé divadelní a literární jednatelství, Praha 2, Vyšehradská 28, ochranná organizace autorská podle autorského zákona (Vyhláška ministerstva školství a kultury ze dne 25. 6. 1958, č. 99 Ú. I.).

⁵¹ ABS Praha, fond Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, sign. V – 10043 Brno, usnesení o odložení věci ze dne 22. 11. 1974 VS-ČVS-56/07-74.

⁵² GARDAVSKÝ, Vítězslav: *Přibližně tečna: minipříběhy, morality, definice pro Alicino album*. Prosetín 1977.

toho druhu jediným.⁵³ Jeho reformní činnost z let 1968/1969 však nebyla zapomenuta a StB zde, stejně jako v Brně, provedla v jeho obydlí protokolární domovní prohlídku, při níž zabavila osobní korespondenci a nekonformní literaturu. Vše vyústilo 12. února 1978 v zahájení vykonstruovaného trestního stíhání pro nezaviněnou škodu z doby Gardavského působení v GEOTESTU s cílem kriminalizovat a diskreditovat filozofovu morální integritu. Psychologický účinek se Vítězslavu Gardavskému nevyhnul, když 7. března 1978 umírá ve věku pouhých padesáti čtyř let na mozkovou mrtvici.⁵⁴ S jeho smrtí bylo zastaveno i topupné a účelové trestní stíhání.⁵⁵

6 Závěr

Velcí autoři bývají svou dobou zpravidla nepochopeni a uznání hodnoty jejich myšlenkového odkazu přichází až později. Život a dílo Vítězslava Gardavského je toho více než živoucím příkladem. A to se týká nejen jeho obecných filozofických či literárních kvalit, nýbrž i postavení ve vývoji československé vojenské vědy a myšlení o válce. Rehabilitační komise Městské vojenské správy v Brně schválila 7. listopadu 1990 in memoriam jeho plnou vojenskou rehabilitaci, včetně navrácení odňaté medaile Za zásluhy o obranu vlasti.⁵⁶ Devadesátá léta přinesla i plné uznání jeho filozofické a literární činnosti. Jako vojenský vědec je však dnes již téměř zapomenut. Díky svým jedinečným výkonům na poli filozofie však obohatil i československé vojensství, a to zejména na poli vojenské pedagogiky a v neposlední řadě i návrhy na vytvoření vědeckých základů československé vojenské doktríny. Zejména těmto souvislostem v myšlenkovém díle plukovníka Gardavského byly věnovány předcházející řádky.

⁵³ Přehled samizdatových děl Vítězslava Gardavského z období 1971 až 1977 viz GARDAVSKÝ, Vítězslav – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Vrchovatě: cyklus vázaných textů pro vzájemnou vánoční potěchu*. Kroměříž 2003, s. 71. Texty vycházely již v Brně, před odchodem do Prosetína, a staly se i důvodem zájmu Státní bezpečnosti. Jednalo se kromě poezie o práce filozoficko-politologické, divadelní a o překlady.

⁵⁴ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, personální rehabilitace 1990–1992, H. další okolnosti.

⁵⁵ Ustanovení § 11 odst. 1 písm. e) zákona ze dne 29. listopadu 1961 o trestním řízení soudním (trestní řád) č. 141/1961 Sb.

⁵⁶ VÚA – SA AČR Olomouc, osobní spis Vítězslav Gardavský, personální rehabilitace 1990–1992, schválený návrh rehabilitační komise.

RESUMÉ

*VÍTĚZSLAV GARDAVSKÝ (1923–1978) – VOJENSKÝ REFORMÁTOR,
FILOZOF A SPISOVATEL*

Osoba plukovníka doc. PhDr. Vítězslava Gardavského, CSc. (1923–1978) je vnímána zejména v kontextu jeho spisovatelské a filozofické tvůrčí činnosti. Velmi často se však zapomíná na jeho aktivity v oblasti vojenství a vojenské vědy. Gardavský zasáhl významně do marxisticko-křesťanského dialogu šedesátých let, nicméně v tomtéž období kulminovala též jeho dráha vojenského pedagoga a vědce. Svými názory na postavení Německa a německého národa v evropské společnosti a politice výrazně ovlivnil i nové pohledy na československou strategii a doktrínu. Reformovaná vojenská věda shrnula své názory na obranu Československa v tzv. Memorandu 68, jež vzniklo na jaře roku 1968. Gardavský jej nejen podepsal, nýbrž i vědecky souzněl s jeho myšlenkovým konceptem. Gardavského osobnost je jedinečným příkladem stavu, kdy vědec přes své zcela civilní zaměření může odbornou prací výrazně formovat i poněkud odlehlé otázky vojenské vědy a obrany státu.

Klíčová slova: Pražské jaro, vojenská reforma, vojenská věda, vojenské školství, marxistická filozofie, Memorandum 68

SUMMARY

*VÍTĚZSLAV GARDAVSKÝ (1923–1978) – MILITARY REFORMER,
PHILOSOPHER AND WRITER*

The personage of Colonel doc. PhDr. Vítězslav Gardavský, CSc. (1923–1978) is perceived primarily in the context of his writing and philosophical output. His activities in army and military science are, however, often neglected. Gardavský greatly impacted the Marxist-Christian dialogue of the 1960s, when his career as a military teacher and scholar culminated. His views on the position of Germany and the German nation in European society and politics also greatly impacted the new views of Czechoslovak strategies and doctrines. Reformed military science on the defence of Czechoslovakia was summarised in the so-called 68 Memorandum, which came about in the spring of 1968. Gardavský not only signed this, but also agreed with its ideological concept. The personage of Gardavský is a clear example of the situation when a scholar,

despite his completely civilian focus, can markedly formulate in specialised scholarship even somewhat remote questions of military science and the defence of the state.

Keywords: Prague Spring, Military reform, Military science, Military education, Marxist philosophy, Memorandum 68

JUDr. PhDr. Stanislav Polnar, Ph.D. et Ph.D.
Katedra teorie vojenství
Fakulta vojenského leadershipu
Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno-střed
Česká republika
e-mail: stanislav.polnar@unob.cz